

Yenileşmenin Birinci Dönemine Ait Öncülerin Benimsedikleri Dil ve Edebi Anlayışı

Öğretim Görevlisi Marwan Abbas FADHIL

Eğitim: Türkiye'deki Süleyman Demirel üniversitesinden yüksek lisan mezunu,
yeni Türk edebiyatı

İş yeri: Kufa Üniversitesi_ Diller Fakültesi_ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Mail: marwan.aldulaimi@uokufa.edu.iq

Telefon: 07810361600

مفهوم الادب واللغة التي تبناها رواد الفترة الأولى للحدائثة

م. م. مروان عباس فاضل

التحصيل الدراسي: ماجستير في الادب التركي الحديث- جامعة سليمان دميرال/ تركيا

مكان العمل: جامعة الكوفة- كلية اللغات/ قسم اللغة التركية

البريد الالكتروني: marwan.aldulaimi@uokufa.edu.iq

رقم الهاتف: 07810361600

Özet

Tercümelerle ve Fransız edebiyatı bir örnek olarak başlayan yeni Türk edebiyatı modernleşme çağına bir kapı açar. Ortaya çıkan yeni temalar, adalet, vatan, hukuk ve hürriyet vb. tanışmaya başlayan o dönemdeki yazarların kendi yapıtlarına girmesini sağlamışlardır. Gerek gazetelerden aldıkları yeni kültürel faaliyetleri, gerek ise herhangi bir sebeple gittikleri Avrupa'ya ora'nın gördükleri veya şahit oldukları görkemli medeniyetin teknolojisi kendilerinde filizlenmeye başlayan modern Türk edebiyatı ilk işaret göstergesidir. Toplumun yaşamış olduğu aksaklıklar, bozukluklar ve yanlış batılılaşmanın getirdiği ve Türk kültürüne aykırı bazı alışkanlıktan kurtulabilmek amacıyla yeni edebi türlere eğilimine yönelmiştir. Okuma yazma oranı düşük bulunduğu toplumun elbette ciddi adımları atılmalı ki ve o seviyeye göre harekete hazırlayan bu kuşak anlatım dili üzerine dururlar ve halkın anlayabileceği bir seviyeye edebi eserlerini kaleme almışlardır.

Çalışmada, yenileşme (Tanzimat) döneminin ilk neslin yayımlanmış olduğu şiir ve makaleden yararlanarak hangi maksatla yazıldığını, içerinde yazarın edebi politikasını vurgulanmıştır. Bilindiği üzere Klasizm (Kuralcılık) akımı dünya çapında klasik eserlerde ortaya çıkar, akıl ve sağduyu önemseyip ahlak ve erdem gibi değerlere önem verilmiştir. Soylu tabakanın konuştuğu diliyle yazılan eserler "sanat, sanat içindir" anlayışına dayanır. Ancak yenileşme birinci dönemin bazı öncüleri, Klasizm akımı temsilcisi olarak bilindiği halde birtakım eserlerde akımın anlayışı değil başka anlayış ile eserlerini halka adanmıştır. Bu çalışmada, Yenileşme (Tanzimat) döneminde meydana gelen modern Türk edebiyatının ilk etkili yazarlarının benimsedikleri sanat anlayışları, sahip oldukları ortak yönler ve felsefe açısından yeniden değerlendirilmiştir. O dönemdeki yayımlanan edebi eserlerden hareketle öne çıkan anlatım dili ve edebi anlayıştan söz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Yenileşme Birinci Nesli, Edebi Anlatım Dili, Edebi Anlayış, Toplum İçin Anlayış

Giriş

Dil değişimi

1071`de gerçekleşen Malazgirt zaferinin ardından 1077 yılında Selçuklulara has bir devlet olarak Selçuklu Devleti kurulmuştur. 1243'e kadar devam eden bu devlet, 12 ve 13.asırlarda Anadolu Bölge'nin özellikle i ve doğu bölgelerinde Rumca ve Ermenice dillerin dışında üç dil daha yararlanmaya başlanmıştır. Bunlar ise Türkçe, Arapça ve Farsçadır. Anadolu'ya göçebe olarak gelen Türklerin resmi olarak kullandıkları dil Türkçedir. Diğer dilleri ise o dönemdeki Farsçanın göz alıcı dönemi yaşıyor olması, sanat dallarını gelişip muhteşem edebi ürünlerini vermesi haliyle Türklerin arasında yaygınlık kazanmıştır. Fıkıh, gramer ve tıp gibi alanlarda o dönemde bir bilim dili olarak Arapça biliniyor olmasıyla birlikte, dinî ilimler başta olmak üzere tüm İslām coğrafyasında Arapçanın bilim dili olarak n plāna kmış olmasından dolayı Türklerin arasında yaygınlaşmış durumundadır. Türkleşmesi ve İslāmlařması döneminde bu üç dilin paralel olarak ağırlığı basmıştır. (Bayram, 2009, s.18)

14. asırdan sonra Arap ve fars edebiyatlarının ve bu dillerin dil bilgisinin etkisini altında kalan ve şairden şaire çok keyifli bir biçimde dillerin lgatini kullanan divan şiiri (fars edebiyatından aldığımız şekilde kullandığımız aruzla yazılan ve eğitimi görmüş yüksek tabakaya özgü bir zümre edebiyatı oluşunca bu dil meselesi, batı milletlerinin edebiyatlarında pek az görülecek biçimde birbirinden büyük farklarla ayrılan bir grup ve tabaka edebiyatlarının doğmasına neden olmuş ve nerede ise Cumhuriyet döneminde kadar devam eden bir zevk ayrılığını beslemiştir. Bu ayrılığın derecesini anlatmak için yüksek tabakanın Arap edebiyatından gelen aruz lsyle şiir yazdığını, Tekke ve halk edebiyatlarında ise İslāmlařmadan nceki vezin olan hece ölüsünün devam ettiğini söyleyelim. şifayı halk edebiyatıyla yüksek tabaka arasından oluşan bu zümre edebiyatlarını batıdaki troubadour`lara

çok benzeyen ve onlar gibi Anadolu içinde kasabadan kasabaya gezen saz şairleri ile, tekkelerde milletin anlayabileceği Dini ilahiler yazan sofi halk şairleri diye başlıca iki sınıfa bölebiliriz.

Her Orta çağ edebiyatında var olan, bu gruplara mahsus edebiyatın asıl önemli tarafı, XIX uncu yüzyılın ortasına kadar gelmesidir. Hakikatte eski uygarlığımız birçok kurumda İslam orta çağını sonuna kadar sürdürmüş dense bile yanlış olmaz. Lakin asıl önemli olan bu zevkin ayrılığı değildir. Yüksek tabakadaki edebiyatçıların medrese kültürüne, İran zevkine bağlı oldukları sebebiyle Türkçe Nesrin teşekkül etmemiş görünür, hatta Türk dilbilgisinin ve herkesçe kabul edilmiş bir lügatin tespit edilmemiş olmasıydı. XVIII inci yüzyılın ortasına kadar Türkçenin bilim dili olarak kullanması da bu sonucu doğuran faktörler arasındadır.

İşte tanzimat döneminden sonra önce yeni mekteplerin açılmasıyla beraber öğretimin Türk diline dönmesi, sonra da gazeteciliğin başlamasıyla birlikte artık bu dil meselesi günün meselesi olmuştur. Bir yandan batı dillerindeki edebi örneklerin etkisiyle düşünce ve hayat görüşü genişleyip da değişirken, öteki yandan da memlekette yine batı etkisiyle başlayan tarih hareketlerinin etrafında ve yukarıda bahsettiğimiz olayların basınç altında milli bilincin yavaş yavaş uyanmasıyla Türkçe değişmeye başlamıştır. Öyle ki, özgürlük ve rejim meseleleri, popülizm gibi büyük davalar istisna edilirse, hatta bu davaların yardımcıları olarak Tanzimat aydınlarının batı düşüncesinin eşliğinde ilk karşılaştıkları mesele, bu dil meselesi olmuş denebilir. (Tanpınar, 1992, s.106.)

Edebi Anlayış

Edebiyatın anlayışı anlayabilmek için önce edebi akımının köküne kadar inmek gerekmektedir. Asırlar boyunca insanların kendilerini ifade etmenin hep bir yolu aramakta kalmışlardır. Önce kendilerini sonra gelecek nesillere bırakacakları

eserlerin bir ölümsüz hale kalabilme imkânı hep düşünmüşlerdir. Bu amaç için en kısa ve etkili yolu elbette edebiyat ile gerçekleştirecektir. Zaman zaman edebiyat içinde ve fikir dünyasında insanların duyuş, görüş ve anlayışı da görülmeye başlanmış ve edebî akımları böylelikle meydana çıkmıştır. Bu edebî akımların ortaya gelişinde çeşit çeşit siyasi, sosyal, kültürel olaylar ve bu olayların çerçevesinde türenmiş kültürel, felsefi ve estetik perspektifler mevcuttur. (KARA, 2010, s.74)

Sanatta (edebiyat, resim, heykel, musiki, vb.) belirli bir görüş, duyuş ve anlayış sistemine akım denir. Edebiyatta buna edebi okul, edebi meslek adları da verilmiştir. (Kudret, 2003, s.3)

Akım kelimesi bir sanat terimi olmasıyla birlikte dünyaca birçok anlam taşır, İngilizcede akım bir edebiyat terimi olarak iki anlam vardır. Birincisi "movement", Türkçede karşılığı "*Edebiyatta genelde bir gelişme veya eğilim için kullanılan bir ibaredir.*" İkincisi ise "group of people" başlığının Türkçede karşılığında "*Aynı fikir ve amaçları paylaşan insan topluluğu.*" Fransızcadaki kaynaklarda ise "*ecole*" sözcüğü vardır, "*Aynı doktrinleri öğreten ya da aynı üstadı /hocayı takip eden sanatçıların, yazarların; kişilerin oluşturduğu grup.*" (Bozdoğan, 2006, s.21)

Türk yazarı Atilla Özkırımlı da "Türk Yazın Tarihinde Akımlar" başlıklı makalesinde vurguladığı "*Toplumsal düzenin ve onun değişiminin bir gereği olarak, dünya görüşü ve sanat anlayışı bakımından birleşen kişilerin, eserleriyle ortaya koydukları ve sürdürdükleri ilkelerin toplamından doğan tutarlılığa edebiyat akımı denir.*" Okul, Meslek, çığır ve mektep gibi isimler ile bilinen edebî akımlar; edebiyatı monotonluktan kurtarmak, edebiyatı çeşitlendirmek, farklı ya da yeni görüş ve duyuşlara yer verebilmek için ortaya çıkmıştır. Çoğu zaman sahaya çıkmış yeni edebî akımı kendinden bir öncekini ya eleştirip reddetmiş ya da hakikati ve hayal karşılaştırmış, değişik bir düşünceyi meydana koymuştur. Edebiyat akımları sahaya

çıkmasıyla birlikte insanlığın düşünüş ve kavrayış düzeneğine doğrudan doğruya araya girmiştir. (KARA, 2010, s.74)

İnsanlık aşkı, insanın değerini veya İnsan sevgisi üzerine kurulan Hümanizm (Çetişli, 2011, s.40) ve Rönesans, bu iki felsefi düşünce üzerine kurulan edebî akımların menşei kabul edilmiştir. Hümanizm, Rönesans ya da edebi akımlar meydana getirdiği toplumsal ve sanatsal zemin, öncelikle mütenevvi bir ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasî hâdiseler getirmiş ve bu hâdiseler neticesinde oluşan kültürel, felsefî ve estetik perspektifler oluşmuştur. Yoksa ne gerek var ki edebiyat akımı, 1860 yıllarda İbrahim Şinasi ile başlayan Modern Türk Edebiyatı, bir görüşe göre Lâle Devri, başka bir görüşe ise III. Selim dönemi itibariyle başlayıp tesir ve hızını arttıran Batı'ya yönelme düşüncesi pek çok ekonomik, sosyal, siyasî ve kültürel hâdiselerin neticesidir. (Çetişli, 2011, s.10)

Tanzimat Fermanı

Sultan Abdülmecid döneminde ilan edilen Gülhane Hattı Hümayunu ile (3 Teşrin-i sâni (Kasım) 1839, pazar günü) cemiyet hayatında yepyeni bir asır başlar. İmparatorluk, asırlar içinde yaşamış olduğu bir medeniyet dairesinden çıkarak, mücadele hâlinde olsa da başka bir medeniyetin dairesine girdiğini ilan ediyor, onun değerlerini açıkça kabul ediyordu. Yeni Türk edebiyatı tanzimat yansıdığı, ürünlerini da bu dönemde verilmeye başladığı görülür. (Tanpınar, 2013, s.137)

Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatında aynı zamanda Batılılaşma Devri ya da Yenileşme Devri da anılmaktadır. 1839 yılında ilan edilir; fakat genel bir kanaat olarak Tanzimat edebiyatı, Batı tarzı ile ilk edebi ürünlerin verilmeye başlandığı vakit 1859`da kabul edilir ve Servet-i Fünun topluluğunun kurulduğu yıl (1896) bitirilir. Tanzimat dönemin birinci kuşağı içinde İbrahim Şinasi, Namık Kemal ve Abdülhamid Ziyaüldin “Ziya Paşa” (Çetin, 2014, s127.) gibi öne çıkan isimler vardır. Birinci

kuşağın sona erdiği kabullenen 1876- 1878 yıllarından Servet-i Fünun topluluğunun başladığı 1896 yıllarına kadar geçen süre de Tanzimat ikinci dönem olarak adlandırılır. Bu kuşağın öncü isimleri ise Recaizade Mahmut Ekrem, Samipaşazade Sezai ve Abdülhak Hamit Tarhan olarak kabul edilir. (Beyhan, 2017, s.10) Birinci kuşağın genel prensibi halka mesaj verip onlara yol göstermek, bunun uğruna sanat anlayışı "sanat, toplum için" anlayışı benimsemeye gerekmektedir.

Şinasi'nin dil ve edebi anlayışı

Eğitim hayatına mahalle mektebinde başlayan İbrahim Şinasi, on beş yaşında yazı yazmaya başladığını tahmin edilmektedir. Annesi Esmâ Hanım Tophane Müşirliği'nde binbaşı rütbesiyle görevli olan bir kişiyle evlenir, üvey babası tarafından oradaki kalemlerden birini olarak göreve başlamaktadır. (Akün, 1979: 545)

Öğrenmeye aşırı derece hevesli, çalışkan ve zeki olan Şinasi, Farsça dili almış olduğu özel dersler dâhilinde öğrenmiştir. Şinasi'nin yaşamı içerisinde yer alan mühim bir dönüm noktası da Fransız zabıtlarından Reşad Bey'le tanıştığı dönemdir. Reşad Bey İbrahim Şinasi Efendi'ye Fransızca öğretmiştir. 1849 yılında Paris'e giden İbrahim Şinasi Efendi'nin dünyaya karşı olan düşüncesinin şekil almasında, orada oldukça etkilenmiştir. Avrupa'da olan gelişmeler bizzat tanık olmuştur. Paris'teki o zamanlar meşhur Şarkiyatçı bilim insanları ve edebiyatçılarla tanışma fırsatı bulmuştur. Böylelikle hem dil hem edebiyatı ile uğraşır kendini daha çok geliştirmiştir. (Gedikbaş, 2023, 33) Yurduna dönen Şinasi, çıkarmış olduğu Tercümân-ı Ahvâl Mukaddimesinde dil hakkında şu şekilde görüşlerini sunar:

Ta'rife hâcet olmadığı üzre kelâm, ifâde-i merâm etmeğe mahsus bir mevhibe-i Kudret olduğu misullû, en güzel îcâd-ı akl-ı insânî olan kitâbet dahi kalemlerle tasvîr-i kelâm eylemek fenninden ibâretidir; bu itibâr-ı hakikate mebni, giderek, umum halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede işbu gazeteyi kaleme almak mültezem olduğu dahi makâm münâsebeti ile şimdiden ihtâr olunur. (Şinâsi, 1860)

Vurguladığı “*umum halkın kolaylık anlayabileceği mertebede*”, ya da yazmış olduğu *Şair Evlenmesi* oyun`un mukaddimesinde sunduğu görüş, “*bil-iltizam lisan-ı avam üzre kaleme alınmış olan işbu komedyaya oyunu*” ifadesi, onun halkın anlayabileceği diliyle yazma cehdini ve Türkçe mevzunda ne denli şuurlu olduğunu göstermektedir. (Ünlü, 2015, 43)

Türk Halkı başka bir bakış açısı kazandırmak için gayret eden Şinasi halka karşı olan sorumluluklarının bilincindedir. Yazma dili oldukça sade ve anlayışlı bir biçimle, gün geçtikçe halka daha yakın, onların anlayabileceği tarzda ürünler veren bir edebiyatçıydı. Halk, millet ve vatan sözlerini bugündeki anlamında ilk kez olarak kullanan Şinasi, Sanat halk için anlayışını benimsemiştir. Dil ve halk edebiyatıyla(folklorla) ilgili araştırmalar yapmış, söz uyumlu, sanatlı bir dil yerine konuşma dilini kullanmıştır. (ATAÇ, s.5) bir başka kaynaklara göre Şinasi`nin ünlü mukaddimesi (şair evlenmesi) ortaya koyduğu açık ve net anlayışı sanat halk için Edebiyatı`dır. (Kanter, 2017, s. 17)

Divan Edebiyatı`ndaki parça-güzellik anlayışını terk edip, toplu güzellik anlayışını benimsemiştir. Türk şiiri bugünkü halini kazanmasında çok büyük bir rol oynamıştır. “*Müntehabat-ı Eşar*” eserinde yer alan şiirlerin bazı dizelerine da bir haşiye düşüp “*Safi Türkçe ile yazılmıştır*” söylemesi halk dilini söylenen Türkçeyi yüksek edebi bir dil haline getirme arzusu kanıtlar mahiyettedir. (Korkmaz, 2023, S.44)

Şinasi`nin şiirlerinde düşünceyi her zaman ön sırada olmuştur. “Şairimiz, eski şiirin hayal sisteminden çıkarak soyuttan somuta dönmeyi başarır.”. Düşünceye yönelik onun mısralarını sanattan ve musikiden uzaklaştırmış gösterilir, daha yalın ve sade bir dile ulaştırmıştır. “Şiiri de nesri gibi, hep muayyen bir amaca teveccüh edilir, duyguları değil, düşünceleri, ardına düştüğü ilkeleri anlatır. (Kanter, 2001, s. 616)

Nesir türü abartılı, sanatlı ve uzun cümleler olmaksızın öz, kısa ve yalın fikirli görüş sahibi yazılar kaleme almıştır. Tanzimat döneminden önceki nesir yazıları

konu ile ilgili birçok abartılmış söz bulunurken, Şinasi'nin eserlerinde secilerle süslenmiş ifadeler kalabalık bir biçimde rastlanmaz.

Namık kemal' in dil ve edebi anlayışı

Türk tarihinde Hürriyet, vatan ve millet gibi kavramlardan ilk olarak söz eden Namık, her alanda savunma yapıp bir mücadele verdiği için Vatan ve Hürriyet şairi olarak namını kazanan Kemal 22 Aralık 1840 yılında Tekirdağ`da doğup, 2 Aralık 1888 vefat etmiştir. (Uç, 2012, s. 6) romantik bir kişiliği sahip olan kemal, millet uğruna gençliğini vermektedir. Halkı eğitmek ve ona yol gösterebilmek için gayet anlaşılır bir dil kullanmıştır. Çünkü onun için Edebiyatın bir eğlence ve öğretilen bir şey olduğunu söyler, eğlence hiç olmazsa istenirse faydalı olabilir. Ahlakın düzelmesine, faziletlerin insan ruhunda kökleşmesine yardım eder. Namık Kemal, tanzimat döneminde yeni tür olarak giren tiyatroyu eğlencelerin en yararlısı olarak görmektedir. Ona göre halkı ve milleti eğitmek için tiyatroyu, gazete ve kitaplardan daha etkili olduğunu kanaatindedir. Tiyatrolarda anlatım dili sade, basit ve anlaşılır bir dil olmalıdır.

Yazdığı Tiyatro eserlerde konuşma diliyle kesinlikle yazılması gerektiğini savunmuş ve oyunlarında üslup, son derece uygun ve anlayışlıdır. Kemal romantizmin etkisi altında yazmış olduğu *İntibah* romanı, piyeslerinde karakter üzerine kaleme alıp kötü ve iyi karakterleri karşı karşıya getirmiş, o iyilerin yanında yer seçmişken kötü karakterleri cezalandırmıştır. (Uçman, İslam ansiklopedisi, 514)

Dil sadeleşme konusunda gazetelerdeki dil değişimini örnek olarak gösterir. Kemal'e göre dilde sadeleşme ile beraber her kesimden insan gazete okumaya başlamıştır. Edebiyatımıza yeni tür olarak giren gazeteleri, millet ve vatan sevgisini güçlendirebilmek için vazgeçilmez bir araç olarak gören Namık, gazeteciliği methederken memleket`in ulaşacağı düzeyde, yeni edebiyatçıların önemli bir etkisi

olacağına inanır. (Kanter, 2017, s.70) Kemal'in "*Lisan-ı Osmanî'nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir*" adlı makalesinde ileri sürdüğü düşünce, edebiyatın temeli unsuru Dil'dir. Edebiyat ise bir milletin ruhudur. (Karaosmanoğlu, 2018, 324). Kemal'de o dönemdeki yazarlar gibi dünyaca akımları etkisi altında kalmış, Fransız yazarı Viktor Hugo'nun tesirleri besbelliydi. Yazarın edebi ürünlerini romantik akımı açık ve net bir şekilde görülür. Tiyatroları da romantik bir anlayışla yaklaşmıştır. (Yetkin, 1967, s.8)

Ziya Paşa'nın dil ve edebi anlayışı

Katipliğiyle uğraşan Feridun Efendi'nin oğlu Ziyaeddin Bey 1825 yılında doğar, eğitimi görür, Arapça ve Acemceyi hususi hocalardan evinde öğrenir. (Tanpınar, 2013, s.301)

Değişik yerlerde eğitimi gören ziya, okuldan 'Tuhfe-i Vehbi' adlı kitabın ödünç olarak alıp Farsçayı öğrenmeye çalışır. Yeni iki dil eğitimi alan şair, edebiyat sahasını ufkunu artırmış ve yeni bir bakış açısını oluşturmuştur. Halk Edebiyatı'na gösterdiği ilgi, yerini Divan Edebiyatı'na bırakmaya başlamıştır. Ona ilk olarak etki yapan divan şairleri Vasıf ile Vehbi'dir. Kısa zamanda onları özenerek taklide bulunmuştur. (Kana, 2010, s. 15)

Fakat şairimiz ikilemeyle tanınmış, Tercüman al ahval mukaddimesinde, Şinasi'nin başlatmış olduğu lisan avam yani halkın bildiği ve kullandığı basit ve sade dille yazma davetini bir ara paşa da benimsemiş görmektedir. Ziya paşa Türk dilinde kullanılan gerek yabancı kelime (Arapça ve Farsça) gerekse o dillerdeki tamlamalardan olabildiğince arındırmasını hem savunmasını yapıp hem de bu yol uğruna şiir ve türkü örnekleri yazmıştır. Paşa tanzimat döneminde çoğu zaman ikilik yaşayıp eserlerini, fikirlerini ve yaşantısını çelişkilere düşmüştür. Türkçe sadeleşmesi konusunda aynı hat tutmamış, çoğu zaman eserlerinde ağır Osmanlı Türkçesini kullanmış, dengeli bir

tutum ile izlememiştir. Harabat, Endülüs tarihi ve birkaç şiirinde eski divan edebiyatının dil anlayışını benimsediğini görmek mümkündür. Şiir ve İnşa makalesinde, Türkçe dil olarak unsur bakımından fakirliğini, eski eserlerin dilinin ağırlığını ve anlaşmasını zorluk çektiğini eleştirini sunarak açıklar:(Çetin, 2014, s. 187)

Münşe'ât-ı Feridun ve âsâr1- Veysî ve Nergisi ve sâir münşe'ât1- mu'tebere ele alınsa, içlerinde üçte bir Türkçe kelime bulunmaz ve bir maslahat ifade ederken bedi' ve beyan fenleri karıştırılarak ibrâz-i belâgat için öyle müşevveş ve mütetâbiü'l-izâfât ibâreler yazmışlardır ki, Kâmus ve Ferheng beraber olmadıkça ve bir adam fenn-i ma'âni' ve âdâb1- Arapta kemâl-i ma'- rifeti olduktan sonra âdeta bir ders mütalâa eder gibi birçok zamanlar sarf1- zihn etmedikçe mânasını istihrâca muktedir olamaz.(Paşa, Şiir ve İnşa Mukaddimesi, 1868)

Şairimiz, yakardaki görüşleri istikametinde bazı metinlerinde sade bir dille vermiştir. “Türkü” ve “şarkı” gibi metinlerde açıkça görülür.

Ülfetin oldu müyesser ey peri

Ben sana hasret idim çoktan beri

İşte şimdi söyledim geldi yeri

Ben sana hasret idim çoktan beri

Öteki yandan Harabat mukaddimesinde tam tersi görüşleri divan edebiyatını ön plana çıkararak, Türkçeyi küçümser Arapça-Farsça dillerin unsurlarıyla ağır Osmanlı Türkçesini yazar:

Amma okudukça gülistanı

Derk etmeye başladım lisanı

Ol sözlere meşrebim kapıldı

Güya kapalı gözüm açıldı

*Çıktıkça lisan tabiatından
Elbette düşer fesahatinden*

*Fa`lün fa`l olmadan nümayan
Parmak ile idi bizde evzan*

*İşte bu sebepledir ki elan
Türkide yok irticale imkan*

*Türkide değil bu hal evvel
Olmuş idi Fariside muhtel (Karaduman, 2011, 14)*

Ahmet Mithat Efendi'nin dil ve edebi anlayışı

Esnaf çocuğu olarak ve babası küçükken kaybeden 1844'te doğar ve zor şartlarda yetişmiştir. Çarşıda attar çıraklığı yapmış, okuma yazma eğitimi almış ve ileri zamanda yapıtlarına bol ve doğru bir şekilde kullanmıştır. (İnci, 2023, s.192) Mithat Paşa, 1869'da Bağdat valiliğine tayin edilir. Ahmet onunla birlikte gitme arzusu duyar ve Mithat Paşa o isteği yerine getirip onu orada bir matbaa başını durmakla görevlendirir. İlk nüshası 15 Haziran 1869 yılında basılan *Zevra* gazetesinin başına geçirir. (Yeşilyurt, 2014, s.13)

Ahmet Mithat Efendi'nin bir tanzimat muharriri olarak hangi kategoriye sınıflandıracağını bir tartışma söz konusu vardır. Yeni Türk edebiyat araştırmacısı olarak Prof. Dr. Muharrem Dayanç yaş üzere sınıflandırma yapar ve Yenileşmenin I. kuşağının Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal; II. kuşağının Recaizade Mahmut, Abdülhak Hamit Tarhan ve Samipaşazade Sezai'den oluştuğu tüm edebiyatçılar bu

kanatla kabullenir ve inanır. Bahsedilen altı yazarın dışında geri kalan yazarların hangi grupta değerlendirileceği pek açık olmadığını ve Ahmet Mithat Efendi'nin onlardan olduğunu açıklar.

Şinasi (1826-1871), Ziyaeddin (Ziya Paşa 1829-1880), Ahmet Cevdet (1823-1895), Ahmet Vefik (1823-1891), Münif Paşa (1830-1910) gibi Yenileşmenin I. kuşağının yazarları (1820-30) bir zaman aralığında dünyaya gelirler.

Recaizade (1847-1914) hariç, Abdülhak (1852 1937), Samipaşazade (1859-1936), Naci (1849-1893), Şemsettin (1850-1904), Mizancı Murat (1854-1917) yine onları (1850-60) bir zaman aralığında dünyaya gelirler. Konuya bu yaklaşımla (doğum tarihleri) öne çıkarılarak gözlem yapıldığında, Namık (1840-1888) ile Ahmet Mithat (1844-1912) yıllarda dünyaya geldikleri ve birbirine çok yakın bir zaman dilimi vardır.

Tanpınar'ın meşhur eseri *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Ahmet Efendi'ye ait bölüm Namık Kemal'den sonra yer verir, diğer edebiyatçıların da Mithat efendiyi 1. Neslin `in bir öncüsü olarak görürler. Gerek doğum tarihi gerekse edebi anlayışı 1. Nesle benzediğini bulundurarak değerlendirildi. (DAYANÇ, Sayı: XLVII, s.82)

Yenileşmenin devri Türk edebiyatında hemen her türde yazan Mithat sosyal konuları epeyce işlermiş ve diğer edebi türlerde gibi romanları de sade ve anlayışlı bir dil eserlerini almıştır. Toplumda gözetlediği aksaklıkları ve bozuklukları romanları ve diğer edebi türlerinde eleştiri yapmıştır. Halkı eğitime ve ders verebilmek için amacı taşıyan Ahmet, romantizm, natüralizm ve realizm gibi mütenevvi edebi akımların etkisinde kalmıştır. Müşahedat romanının mukaddimesinde, natüralist katiplerin yalnızca çirkin olayları ve kötülükleri göstermelerini eleştiren Mithat, natüralist bir edebi akımla dile getirdiğini Müşahedat romanında dış dünyayı iyilikler ve kötülükleri çerçevesinde anlatmış bulunmaktadır. (kanter, 2017, s.47)

Emile Zola, romanlarına, Bir Fa1milyanın Tarih-i Tabii ve İçtimaisi namını vermiştir ki, işte Danyel Hue'nin bu hükmüne tevfik-i harekette bulunmuş demektir. Ya acaba natüralizm, yani tabii denilen surette yazılan romanlar böyle "tarih" addolunabilecek kadar sıhhat-i kat'iyesi müsellemler, ahbarı mı cami olurlar? O halde bunlara "roman" namı katiyen gayr-i caiz olup tabiisinden, içtimaisinden kat-ı nazarla "tarih" demek la-büd ve la-cerem hükmünü alır. (MİTHAT, 2018, S. 2)

Ahmet Mithat çok sayıda hikâye, telif ve roman kitapları yazar, hemen her konu ele almış psikoloji, tarih, felsefe ve pedagoji gibi çeşitli pozitif bilimleri kaleme almıştır. Bütün bunları asıl amacı öğretmektir. Öğrendiği her yeni şeyi, mütevazı okuyucu seviyesinin anlayabileceği bir dil ile anlatmaktadır. (Kerman, 2014, s.593) Halkı eğitmek ve insanlara doğru yolu gösterebilmek için yazısını el alan Ahmet Mithat, bazı yayınların ona meşakkatli yolunu açar. 1873 yılında sürgüne yollanır, birtakım suçlamalara maruz kalan Ahmet Mithat Efendi yine Rodos`ta hapisteyken ders vermeye başlayıp çocukları eğitir. Çünkü Ahmet için Toplumun eğitilmesi bir öncelik olduğunu inanmaktadır. Eğitime verdiği önem hayatı boyunca devam ettirmiştir. (Esen, 2014, s.29, 55)

Sonuç

Osmanlı dönemlerde üstün sınıfının şiiiri, başka bir ifadeyle Seçkin ve sanatlı bir edebiyata sahip olan divan edebiyatının dili de neredeyse her devrin malum bir kültür birikimine sahip olan elit muhatabını okuyucusunu bulmaya çalışmıştır. Ara sıra yerel ve basit Türki-i tecrübeleri, birtakım büyük şairlerin de Birer misalle iştirak ettikleri bir fantezi olmaktan daha fazla bir mana taşımaz. Oysaki yeni Divan edebiyat merakta kalanları artık el yazması değil, matbu kitapların hatta yeni edebi türlerin da (gazetelerin) okuyucusu olmuştu. Tanzimat Fermanında sürekli geçen

“halk”, “Ahali” ve “millet” terimleri, “Saray” ile “ahali” aralarındaki arayı daraltacak ifadeler olarak anlaşılmalıdır. Ahali ile Saray arasındaki bu yakınlaşma, aynı şekil ile de edebi dil ve konuşma diliyle arasında da yakınlaşmayı icap ettirmektedir.

Dil bilindiği üzere Edebi yapıtın biçimiyle içeriği arasında, her iki yapıya da yakın bir araçtır. Sadece edebiyatın değil, umumi olarak toplumun meselelerini, bu arada Tanzimat edebiyatın içeriği, “mesaj”ı halka verebilmek için önce ortak bir diliyle milletin en alt tabanına doğru yaymak gerekiyor oluyordu. Tercümanı ahval mukaddimesinde, Şinasi'nin yazmış olduğu makalenin son bölümüne doğru “*giderek umum halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede işbu gazeteyi kaleme almak*” ibaresi, aynı zamanda tiyatro, şiir ve hikâye gibi yeni içerikli edebi türlerde de tutulacak yolu göstermiş oluyordur (Okay, 2020, s. 83.) Toplumcu bir tutum taşıyan yenileşmenin birinci tanzimat dönemin yazarları, halkın kullandığı diline kadar ve kültürüne yönelmesi gerektiği fikrindeydiler. Gerek Şinasi'nin Osmanlı atasözleri ve deyimlerini topladığı *Durub-i Emsâl-i Osmaniye'si*, gerek Ziya Paşa'nın “Şiir ve İnşa” makalesi, gerekse Namık Kemal'in genç müelliflere atasözü ve deyimlerini yapıtlarında kullanma gayretlerini tavsiye etmesini bu gaye için atılan ilk hamlelerdendir. (Taşçıoğlu, 2011, s.32)

Görülen şu ki birinci neslin edebiyatı halka aydınlatacak bir araç görüp ta bu yola uğruna birtakım eserler vermişlerdir. Bazıları özet bölümünde belirlediğimiz gibi Klasizm akımının temsilcisi (İbrahim Şinasi) olduğu halde halkın anlayabileceği mertebede, seviyesine kadar inip edebi yapıtlarını vermişlerdir. Onların maksadı gerçekleşebilmek için sade bir dil ve anlayışlı bir üslupla birlikte, Toplum için anlayışı benimsemek gerektiğini fikrindedir. Topluma yönelmesi gereken gaye ve ona bağlı olarak bir dilin sadeleşmesi çabalamış bu yazarların birtakım edebi eserlerin yeni temalarıyla Türk edebiyatını bir ilkin olarak meydana geliyor, topluma ve sonraki nesillere bir rehber olarak bu öncülerin imzası taşımış görkemli eserler meydana çıkmaktadır.

Kaynakça

1. Ataç, Nilay, *Tanzimat Dönemi Edebiyatı*, Ege-Edebiyat.org
2. Bayram, Doç. Dr. Yavuz, *Klâsik Türk Edebiyatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2009.
3. Bozdoğan, Ahmet, "Dönem" ve "Akım" Nitelemeleri Arasında Kalmış Bir Terim: Milli Edebiyat, İlmî Araştırmalar Dergisi, Sayı 22, 2006.
4. Çetin, Prof. Dr. Nurullah, *Tanzimat Edebiyatı*, 3. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2014.
5. Çetışli, Prof. Dr. İsmail, *Batı Edebiyatında Akımlar*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2011.
6. Dayanç, Muharrem, *Bir Yenileşme Dönemi Aydını Olarak Ahmet Mithat Efendi*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi Cilt/Sayı: XLVII
7. Esen, Nüket, *Hikâye Anlatan Adam: Ahmet Mithat*, iletişim yayınları, İstanbul, 2014
8. Gedikbaş, B, *Son Dönem Osmanlı Düşünürlerinde Din ve Tanrı Tasavvuru: İbrahim Şinasi, Abdullah Cevdet, Baha Tevfik ve Ahmet Mithat Efendi'nin Görüşlerinin Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, 2023
9. İnci, Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, Baskı dergâh yayınları, 2023.
10. Kahraman, Alim, *Batılılaşma Dönemi Öncülerinden, Şair ve Gazeteci. "Şinasi"*, İslam Ansiklopedisi, Cilt:11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
11. Kana, Fatih, *Ziya Paşa'ya Göre Edebiyat ve İnsan Eğitimi*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 2010.
12. Kanter, Arş. Gör. M. Fatih, *Türk Kültürünü, Şinasi'nin Şiirinde Yeni İnsan Tipi*, EKİM 2001.
13. Kanter, Doç. Dr. Beyhan, *Yeni Türk Edebiyatı*, Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin, 2017.
14. Kara, Ömer Tuğrul, *Toplumsal Olayların Etkisiyle Gelişen Üç Büyük Akımın Türk ve Dünya Edebiyatında İzleri*, The Black Sea Journal of Social Sciences, 2010
15. Karaduman, Şefika, *Ziya Paşa'nın Harâbâtının 1. Cildi (İnceleme-Metin-Dizin)*, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, 2011
16. Karaosmanoğlu, Derya, *Namık Kemal' in Türk Şiirinin Yenileşmesine Katkıları*, Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi Cilt: 2, Sayı: 3, 2018.
17. Kerman, Prof. Dr. Zeynep, *Tanzimat Edebiyatı*, 3. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2014
18. Korkmaz, Ramazan, *Yeni Türk Edebiyatı 1839-1923*, Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2023.

19. Kudret, Cevdet, Örnekleriyle Edebiyat Bilgileri Cilt: 2, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2003
20. Mithet, Ahmet, *Müşahedat Romanı*, Anadolu Üniversitesi. Açık öğretim Fakültesi yayınları, 2018.
21. Okay, M. Orhan, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, 10. Baskı, İstanbul, 2020.
22. Şinâsi, İbrâhim, *Tercümân-ı Ahvâl Mukaddimesi*, (9 Teşrîn-i Evvel 1277 / 22 Ekim 1860).
23. TANPINAR, Ahmet Hamdi, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh, İstanbul, 2013
24. Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1992.
25. Taşçioğlu, Doç. Dr. Yılmaz, *Yeni Türk Edebiyata Giriş*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını NO: 1997, Eskişehir, 2011.
26. Uç, Prof. Dr. Himmet, *Nâmık Kemal Kitabı*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2012
27. Uçman, Abdullah, *Cezmi, Nâmık Kemal'in Tarihi Romanı*, İslam Ansiklopedisi, 7. Cilt, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
28. Ünlü, Mahir, *Şinasi Kişiliği, Yapıtları, Şair Evlenmesi*, İnkılap, İstanbul, 2015.
29. Yeşilyurt, Yrd. Doç. Dr. Şamil, *Ahmet Mithat Efendi'nin Romancılığı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2014
30. Yetkin, Suut Kemal, *Edebiyatta Akımlar*, Yükselen Matbaası, İstanbul, 1967

مفهوم الادب واللغة التي تنبأها رواد الفترة الأولى للحدائثة

المستخلص

فتح الأدب التركي الحديث آفاق عصر النهضة (الحدائثة) التي بدأت بالترجمة والأدب الفرنسي كمثالاً يؤخذ منه، وقد تمكن كتّاب تلك الفترة من دمج مواضيع جديدة كالعدالة والوطن والقانون والحرية في أعمالهم الادبية. وتمثلت أولى بوادر ازدهار الأدب التركي الحديث في الأنشطة الثقافية الجديدة التي اكتسبها تارةً من قراءة الصحف وتارةً أخرى من تقنيات الحضارة العريقة التي شاهدوها في أوروبا او زاروها لأي سبب كان. وللتغلب على المشاكل و الاضطرابات والميول للغرب بشكل خاطئ الذي عانى منه المجتمع التركي في تلك الحقبة، لجأوا إلى أنواع أدبية جديدة للتخلص من تلك العادات التي كانت تتعارض مع الثقافة التركية. وفي مجتمع يتميز بانخفاض معدل الإلمام بالقراءة والكتابة كان لا بد من اتخاذ خطوات جادة بهذا الصدد، فقد ركز كتّاب هذا الجيل على لغة السرد الادبية وكتبوا أعمالهم الادبية بمستوى لغة تتناسب مع ادراك ومفهومية عامة الناس.

استخدمت في هذه الدراسة القصائد والمقالات التي نشرها رواد الجيل الأول في فترة التنظيمات لاستكشاف الهدف من كتاباتهم والسياسات الأدبية للمؤلفين. وكما هو معروف عندما ظهرت الحركة الكلاسيكية العالمية، كانت قد أعطت الأولوية للدراك العقلي والحس السليم، ومُشددةً أيضاً على قيم الأخلاق والفضيلة. استندت الأعمال الأدبية المكتوبة بلغة النبلاء والطبقة المثقفة إلى مفهوم "الفن للفن". إلا أن بعض رواد الفترة الأولى للحدائثة، المعروفين بتمثيلهم الكلاسيكية العالمية، وهبوا أعمالهم للجمهور بدلاً من فلسفة الحركة الكلاسيكية العالمية التي كانت تستند لمفهوم "الفن للفن". تُعيد هذه الدراسة تقييم الاعمال الادبية التي تنبأها أوائل الكُتّاب المؤثرين في الأدب التركي الحديث خلال فترة "التنظيمات" (الحدائثة)، من حيث أوجه التشابه والفلسفة. وتُناقش اللغة السردية والمنهج الأدبي الذي انبثق من الأعمال الأدبية المنشورة خلال تلك الفترة.

الكلمات المفتاحية: الجيل الأول للحدائثة، لغة السرد الأدبية، المفهوم الادبي، الفن للمجتمع